

Japanskt namn – kinesiskt ursprung

Text och bild BERTIL LUNDAHL

Östasiatiska begrepp är inte vanliga i det svenska språket men det finns några japanska och kinesiska uttryck som blivit etablerade till exempel inom kampsport och friskvård. De kinesiska har generellt sett kommit senare och det är tydligt att Japan haft ett försteg när det gäller påverkan på vårt ordförråd. Det märks inte minst genom att företeelser som ursprungligen kommer från Kina blivit kända här under sina japanska namn. Jag ska här ge några exempel på sådana företeelser.

Bonsai

Konsten att odla miniatyrträd, bonsai, introducerades i västerlandet på världsutställningen i Paris 1878. Men det var först efter andra världskriget som bonsai blev popu-

lärt i väst, bland annat genom amerikaner som varit med i Vietnamkriget. Så småningom hittade konstarten också till Sverige, där bonsai idag är ganska vanligt förekommande. Det finns till och med en förening med cirka 400 medlemmar, Svenska Bonsaisällskapet, som bildades 1986.

Men Kina är alltså ursprungslandet och där odlas konstarten än idag. På kinesiska talar man om *penjing*, som egentligen betyder krukväxt, eller friare översatt kruklandskap. *Penjing* omfattar inte bara miniatyrträd utan också miniatyrlandskap med stenar av den typ som ses på bilden ovan. Det japanska ordet bonsai, som betyder krukplanta, omfattar egentligen bara miniatyrträd. Till Japan kom konstarten förmodligen på 1100-talet via zenbuddhister och där vidareutvecklades den sedan.

Apropå zenbuddhismen så är zen ytterligare ett exempel på ett japanskt ord som slagit igenom i västerlandet. I Kina kallas denna form av buddhism för *chan*, som ytterst går tillbaka på *dhyana*, som betyder meditation på sanskrit. Så ursprunget är indiskt, men det var från Kina som denna speciella form av buddhism fördes vidare på 1100-talet till Japan. I vår tid var det främst tack vare en japan, Daisetsu Teitaro Suzuki (1870-1966), som zen kom att bli mer känd här i väst. Två välkända romaner som också bidragit till att väcka intresse för zen och zenmeditation är Robert M. Pirsigs *Zen och konsten att sköta en motorcykel* och Jack Kerouacs *Dharmagänget*.

Tofu

Tofu, eller bönost som det ibland kallas, är idag ganska vanligt förekommande i större livsmedelsbutiker. Det tillverkas av sojaböner som mals och blandas med vatten till en gröt, som sedan kokas och filtreras. Filtratet kallas sojamjolk och till denna sätts kalciumsulfat eller magnesiumklorid så att den koagulerar. Ursprungligen användes sannolikt havssalt för att få mjölken att stelna. Den koagulerade bönmassan skiljs från vasslen, läggs i en form med små hål i och sätts under press. Den pressade massan läggs därefter en stund i vatten och sedan är tofun färdig.

Även om uppfinningen av tofu, eller *doufu* som det kallas i Kina, tillskrivs Liu An (179-122 f.Kr.) är det mer troligt att det skapades i Kina för cirka tusen år sedan. Därifrån kom det så småningom till Japan för att slutligen även nå Västerlandet.

Tofu finns i många former. Det är proteinrikt och har länge använts som ersättning för kött av buddhistiska munkar och är därför ett lämpligt alternativ för vegetarianer

Dansktillverkad tofu från svensk livsmedelsbutik

Miniatyrträd i en trädgård i Suzhou

Go

Go är det japanska namnet på ett schackspel eller strategispel som främst utövas i Kina, Japan och Korea. Spelet härstammar från Kina och dess historia går tillbaka åtminstone till Östra Zhoudynastin (770–256 f.Kr), då det omnämns under namnet *yi* i klassiska verk som *Samtalen*, *Mencius* och *Zuos kommentar*. Men senast för omkring 2 000 år sedan blev *weiqi* den vanligaste beteckningen och det är den term som används i Kina idag. *Weiqi* betyder omringningsschack och spelas på ett bräde med 19 x 19 linjer med 181 svarta och 180 vita stenar. Stenarna placeras på linjernas 361 skärningspunkter. När spelet börjar är brädet tomt. I tur och ordning ställer spelarna ut en sten, och spelet går ut på att med de egna stenarna inringa och beslagta motståndarens stenar, samt att besätta så stort territorium på spelbrädet som möjligt.

Till Japan och Korea kom spelet på 700-talet och så småningom på 1600-talet nådde det även Europa via en

Interiör med ett parti go (weiqi) i förgrunden från Schacksegerns hall vid Mochou Hu i Nanjing. Enligt legenden ska den förste Mingkejsaren ha förlorat ett parti schack här mot sin främste general, Xu Da. Han skänkte därefter hela trädgården där ballen ligger till Xu Da.

italiensk jesuit. Det är inte speciellt känt bland den breda allmänheten i Sverige, men det finns ett antal utövare även här. Dock är de inte fler än att Svenska Goförbundet har en lista över de aktiva på sin hemsida. Även om de är få så ordnas varje år ett svenskt mästerskap i go.

Fast *weiqi* har en lång historia i Kina är det inte den form av schack som man vanligen stöter på där. I parker och på gatorna kan man ofta se folk som sitter och spelar på en spelplan med runda brickor, som det står kinesiska tecken på. Detta spel kallas *xiangqi* och påminner lite om

den form av schack som är dominerande i västerlandet. Men det är mindre komplext än vårt schack, eftersom den starkaste pjäsen, vagnen, motsvarar tornet hos oss. Någon pjäs med damens styrka finns inte. En annan skillnad är att över spelplanen går en flod som vissa pjäser inte får passera.

Även vår form av schack utövas i Kina, där den kallas internationellt schack (*guoji xiangqi*). Kinesiskan Xie Jun blev till och med världsmästarinna för damer i detta spel 1991. Hon rankas för närvarande som nummer två i världen bland damerna på Internationella schackförbundet FIDEs lista.